

Južni Jadran 1918.: slučaj Albanije

ALBINA DRANÇOLLI RAMADANI

Department of History, Faculty of Philosophy, University of Prishtina

“Hasan Prishtina”

Priština, Kosovo

albina.drancolli@uni-pr.edu

Južni Jadran u povijesti je, uključujući i Prvi svjetski rat, imao veliku geostratešku važnost. Prije rata interese u Albaniji imale su Austro-Ugarska i Italija, no tijekom rata, a napose 1918., sve su sile pažljivo pratile događanja uz njezinu obalu. U ovom će se članku na temelju novih relevantnih historiografskih i arhivskih izvora istražiti ključne pomorske operacije u južnom Jadranu tijekom 1918., godine koja označava razdoblje ofenziva dviju zaraćenih strana. Napose će se obraditi talijanska ofenziva izvedena uz potporu njezinih saveznika u Albaniji u srpnju 1918., kao i protuofenziva Austro-Ugarske, čiji se rezultati smatraju posljednjim uspjesima Centralnih sila tijekom rata. Iznijet će se i informacije o pomorskoj operaciji saveznika u Draču u listopadu 1918. kao posljednjem pomorskom sukobu na Jadranu u Prvom svjetskom ratu.

Ključne riječi: južni Jadran; Albanija; Vlora; Drač; sile Antante; Centralne sile

Uvod

Godina 1918. počela je nizom ofenziva Centralnih sila, no stanje se promijenilo tijekom ljeta, kad su Austro-Ugarska i Njemačka izgubile vojnu prednost, a snage Antante ponovno pokrenule ofenzive te izvojevale nekoliko uzastopnih pobjeda, što je rezultiralo krajem Prvoga svjetskog rata.¹ Savezničke su snage ušle u unutrašnjost Balkana nakon što su iz Soluna napale bugarsku vojsku stacioniranu u južnoj Makedoniji, što je rezultiralo porazom i predajom Bugarske 29. rujna. Nakon poraza svojega saveznika austrougarske i njemačke snage povukle su se prema sjeveru. Do listopada 1918. Dvojna Monarhija potpuno se raspala.² Nakon njezina poraza u bitci kod Vittorio Veneta, koja je počela 24. listopada, samo tri dana poslije, 27. listopada, Austro-Ugarska je od Italije zatražila primirje, koje je potpisano 3. studenog blizu Padove.³ Odmah nakon poraza Bugarske Nijemci su shvatili da su izgubili

¹ STEVENSON, *With Our Backs to the Wall*, 112.

² HUPCHICK, *The Balkans: From Constantinople to Communism*, 328; JELAVICH, *History of the Balkans*, 121; STEVENSON, *With Our Backs to the Wall*, 112-113.

³ BANKS, *A Military Atlas*, 203. Usp. HART, *The Great War*, 390-392.

rat.⁴ Savezničko Vrhovno ratno vijeće ponudilo je 4. studenog Njemačkoj mir, nakon čega je njemačko izaslanstvo 11. studenog potpisalo primirje te je rat završio.⁵ Jedan od uvjeta primirja bila je obveza Njemačke da saveznicima na uništenje preda veći dio svoje *Hochseeflotte*⁶ i sve podmornice.⁷

Tijekom cijeloga Prvoga svjetskog rata južni Jadran općenito, a napose albanska obala, znatno je utjecao na ratnu diplomaciju i vojne operacije. Kao neutralna država zaštićena jamstvom velikih sila, kako je proglašeno na mirovnoj konferenciji u Londonu (Konferenciji veleposlanika) 1913., Albanija je od početka svjetskoga rata bila izvan njega. U albanskoj se historiografiji smatra da taj neutralni stav Albanije nije nužno vezan samo za odluke velikih sila na Londonskoj mirovnoj konferenciji, nego je više povezan s vlastitom unutarnjom političkom, gospodarskom i socijalnom nestabilnošću. Stanje nastalo uslijed rata utjecalo je na odnos velikih sila prema Albaniji. I same uključene u rat, nisu više bile zainteresirane jamčiti neovisnost i teritorijalnu cjelovitost Albanije kao što su to odlučile 1913. godine.⁸

Strateška važnost albanske obale Jadrana tijekom Prvoga svjetskog rata

Albanija, osobito njezina obala, bila je strateški veoma važna saveznicima i Centralnim silama, posebno Italiji i Austro-Ugarskoj, dvjema jadranskim silama prije rata.⁹ Do 1914. ona je bila i glavna točka prijepora između Italije i Austro-Ugarske. Ako bi ova potonja zauzela Albaniju, u slučaju narušavanja *statusa quo* na Balkanu u svojem bi posjedu imala istočnu obalu Jadrana, a to bi bila stvarna prijetnja talijanskom priobalju od Venecije do Brindisija. S druge pak strane, zauzme li Italija Albaniju, imala bi pod svojim nadzorom obje strane Otrantskih vrata, stoga i priliku da zatvori Jadran, što je Austro-Ugarskoj bilo neprihvatljivo te se ona tome neprestano suprotstavljala.¹⁰ Italija je Albaniju smatrala „ključem Jadrana”, pa se čvrsto suprotstavljala i srpskim ambicijama za izlaz na albansko more, na Jadran, tijekom balkanskih ratova i nakon njih.¹¹ Napose je lučki grad Vlora (alb. Vlorë, tal. Valona) bio dio strateških ambicija Italije. U Italiji je „albansko pitanje” postojalo barem od 1908., kad je ona planirala poslati okupacijske snage u Albaniju „da zaštite još nedefinirane talijanske strateške interese”.¹² Italija je pozornost posebno usmjerila na Albaniju tijekom Prvoga balkanskog rata s obzirom na tada na-

⁴ MAZOWER, *The Balkans*, 108.

⁵ HART, *The Great War*, 464-465.

⁶ Naziv za bojnu flotu njemačke Carske ratne mornarice (op. prev.).

⁷ IRELAND, *War at Sea*, 113.

⁸ PRIFTI, SHPUZA, *Historia e Popullit Shqiptar*, 28, 75.

⁹ GURAKUQI, *Shqipëria dhe Çështja Shqiptare*, 9; ŽIVOJINOVIĆ, „Savezničko bombardovanje Drača”, 165.

¹⁰ LOWE, MARZARI, *Italian Foreign Policy*, 99-100.

¹¹ ŠEPIĆ, *Hrvatski pokret u Istri*, 284.

¹² WILCOX, *The Italian Empire*, 40.

stalu situaciju. Stoga je bilo bitno da nijedna neprijateljska sila ne uspije zauzeti albansku obalu. Valja naglasiti da je Italija u Albaniji imala i gospodarske interese jer se predviđalo da bi ona mogla postati središte veza i prometa između Italije i Balkana.¹³ Srpskom izlazu na Jadran jednako se žestoko protivila i Austro-Ugarska.¹⁴

Odmah na početku rata Italija je obećala svojem glavnom suparniku na Jadranu, Austro-Ugarskoj, da neće iskoristiti njezin položaj i angažman na drugim područjima te da će poštovati njihove dogovore i odluke Londonske mirovne konferencije o Albaniji.¹⁵

No, iako je objavila neutralnost, Italija je vrlo brzo najprije okupirala Sazan (tal. Saseno)¹⁶, a onda 25. studenog 1914. zauzela Vloru, glavnu luku južne Albanije, od Otranta udaljenu kojih 60 km, stavljajući na taj način Otrantska vrata pod talijanski nadzor. Italija je 26. travnja 1915. potpisala Londonski tajni ugovor¹⁷ s Velikom Britanijom, Francuskom i Rusijom. S druge pak strane, početkom 1916. Austro-Ugarska je zauzela sjevernu i središnju Albaniju, uključujući važan grad i luku Drač (alb. Durrës, tal. Durazzo), gdje je izgrađena jaka podmornička baza. Ta je okupacija bila iznimno važna za Centralne sile jer su s toga dijela jadranske obale njihove podmornice, prolazeći kroz Otrantska vrata, ulazile u Sredozemno more i napadale neprijateljsko brodogradnja.¹⁸ Odluka Italije da potpiše Londonski tajni ugovor s Velikom Britanijom, Francuskom i Rusijom pokazuje koliku je stratešku važnost za nju imala jadranska obala. Članice Antante mogle su Italiji ponuditi teritorije uzduž Jadrana, i to Trentino, Južni Tirol, Gradišku, Goricu, istarski poluotok, Trst, sjevernu Dalmaciju zajedno s njezinim otocima te Vloru.¹⁹ Ugovor je predviđao još jednu korist za Italiju, naime opstanak albanske države, iako teritorijalno umanjene te pod zaštitom Italije.²⁰ Štoviše, ugovorom je Italiji bila zajamčena podjela jadranske obale. Da se ta podjela dogodila, Italija bi imala potpunu prevlast na Jadranu te bi se on pretvorio u zatvoreno more.²¹ Prema tom bi ugovoru Italija postala „potpuni gospodar Jadranskog mora”.²² Stoga je od ulaska Itali-

¹³ MONZALI, „Sidney Sonnino e la politica estera italiana”, 439.

¹⁴ RIZAJ, *Shqipëria e Sipërme, 1800-1913*, 289.

¹⁵ *Österreichisch-ungarisches Rotbuch*, No. 29, Graf Berchtold an Herrn von Mérey, Wien, am 4. August 1918, 33.

¹⁶ Otok blizu Vlore. Vidi: ELSIE, *Historical Dictionary of Albania*, 398.

¹⁷ Tekst Londonskoga tajnog ugovora vidi u: „Agreement Between France, Russia, Great Britain and Italy. Signed at London, April 26, 1915”, 1-7; PUTO, *Çështja Shqiptare në Aktet Ndërkombëtare*, 634-643.

¹⁸ GURAKUQI, *Shqipëria dhe Çështja Shqiptare*, 9-10; ŽIVOJINOVIĆ, „Savezničko bombardovanje Drača”, 165; RAUCHENSTEINER, *The First World War*, 364; HALL, *Balkan Breakthrough*, 62-63.

¹⁹ GRIJAK, ĆOSIĆ, *Figure politike*, 78-79; TUCKER, *The Great War*, 72; ŠEPIĆ, *Hrvatski pokret u Istri*, 232; BANAC, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji*, 94; CALDER, *Britain and the Origins of the New Europe*, 35.

²⁰ MONZALI, „Una difficile scelta”, 931.

²¹ MILANO, „La questione albanese”, 972-973.

²² NOVAK, *Jadransko more*, 190.

je u rat ključni cilj njezine flote bio neutralizirati jadransku flotu neprijatelja, Austro-Ugarske.²³ Za razliku od drugih sila Antante, glavni neprijatelj Italije nije bila Njemačka nego Austro-Ugarska, njezina suparnica na Jadranu.²⁴

Londonski tajni ugovor smatra se početkom diplomatske povijesti naj-spornijega pitanja Pariške mirovne konferencije – jadranskoga pitanja. Jadransko pitanje i njegov važan dio albansko pitanje tretirana su kao čvrsto povezana tijekom mirovne konferencije i poslije nje. Tek je nakon Rapalskoga ugovora²⁵ albansko pitanje tretirano neovisno, iako nije bilo potpuno odvojeno od jadranskoga.²⁶

Austro-Ugarska je i prije početka rata ojačala svoju poziciju na Jadranu stacionirajući nekoliko drednota²⁷, preddrednota i poludrednota u Puli te tri bojna broda u Kotoru.²⁸ Bila je pozicionirana na Jadranu jer je Antantina flota mogla zatvoriti Jadran na Otrantskim vratima.²⁹ Nadzor nad strateškim dije-lovima Jadrana Austro-Ugarskoj bi ne samo osigurao nadmoć nad Italijom na Jadranu nego i očuvao njezin status velike sile. To je štoviše razlog zašto je Ministarstvo vanjskih poslova Austro-Ugarske tijekom rata toliko naglašavalo važnost budućnosti Albanije i Crne Gore. Preko tih bi zemalja Austro-Ugarska spriječila neke balkanske države, primjerice Srbiju i Bugarsku, da dođu do Jadrana, „austrougarske morske žile kucavice”, te uspostavila vlastitu prevlast na Balkanu.³⁰ Austrougarsku mornaricu činili su pripadnici različitih naroda koji su živjeli u Carstvu: Mađari, Talijani, Hrvati, Nijemci, Slovenci, Rumunji, Poljaci itd.³¹

Valja naglasiti da je nakon ulaska Italije u rat uslijedio niz pomorskih bitaka dviju zaraćenih strana na albanskoj obali. Austrijanci su 5. prosinca 1915. napali Shëngjin³² i potopili nekoliko neprijateljskih parobroda i jedri-lica. Talijanski su čamci 7. lipnja 1916. napali i uništili austrijski parobrod u dračkoj luci. Samo nekoliko dana poslije, 25. lipnja 1916., Italija je krenula u još jedan pomorski napad na Drač. Rezultat je bio jedan potopljen, ali kasnije spašen austrijski parobrod.³³ S druge pak strane, krajem 1917. mina u vlor-

²³ HICKEY, *The First World War*, 35.

²⁴ BURGWIN, *Italian Foreign Policy*, 3.

²⁵ Rapalski ugovor potpisale su talijanska i jugoslavenska vlada 12. studenog 1920. godine. Prema njegovim odredbama, Rijeka je trebala postati neovisna, a Italija je dobila luku Zadar. Vidi: JELAVICH, *History of the Balkans*, 142; GURAKUQI, *Shqipëria dhe Çështja Shqiptare*, 30.

²⁶ GURAKUQI, *Shqipëria dhe Çështja Shqiptare*, 29-30. Usp. GIANNINI, *La formazione dell'Albania*, 41-42.

²⁷ Engl. *dreadnought*, „neustrašiv”, vrsta ratnoga broda, prethodnik bojnih brodova po uzoru na britanski brod *Dreadnought* iz 1906., naoružan s deset topova i brzine 21,5 čvorova (op. prev.).

²⁸ TUCKER, *World War I*, 9-10.

²⁹ HICKEY, *The First World War*, 35.

³⁰ FRIED, *Austro-Hungarian War Aims*, 167.

³¹ NOVAK, *Jadransko more*, 193.

³² Pomorska luka u sjevernoj Albaniji. Vidi: ELSIE, *Historical Dictionary of Albania*, 364.

³³ HALPERN, *The Battle of the Otranto Straits*, 10, 42.

skoj luci uništila je talijanski bojni brod.³⁴ U svibnju 1917. Austro-Ugarska je izvela napad na Antantine driftere.³⁵ Ti su brodovi stvorili zapreku (baražu) na Otrantskim vratima koja se protezala od Brindisija i Otranta u Italiji do Vlore. Tijekom te pomorske operacije potopljeno je 14 driftera snaga Antante. Albanske luke bile su strateški važne za pripremu i razvoj operacije 15. svibnja, koja se u historiografiji smatra najvećom ratnom akcijom na Jadranskom moru.³⁶

Prema sporazumu između Francuske i Velike Britanije sklopljenom početkom rata, na francuskoj mornarici bila je glavna odgovornost za Sredozemlje, uključujući i jadranske pomorske operacije Antante.³⁷ Međutim, nakon potpisivanja Londonskoga tajnog ugovora članice Antante organizirale su konferenciju u Parizu da bi donijele odluke o pomorskoj suradnji. Na toj su konferenciji pokrenuta mnoga pitanja, od kojih se jedno odnosilo na talijanske ambicije u Albaniji, kao i na ustrajanje Italije u tome da bi operacijama na Jadranu trebao zapovijedati talijanski admiral. U tom je kontekstu talijansko-francusko-britanska mornarička konvencija, potpisana uskoro nakon Londonskoga tajnog ugovora, 10. svibnja 1915., zadovoljila talijanske ciljeve. Prema njoj su bile određene dvije flote za Jadransko more: većinom talijanska flota u Brindisiju te većinom francuska flota u Tarantu.³⁸

Prve dvije godine rata Austro-Ugarska je imala očite prednosti na Jadranu, ali od kraja 1916. ravnoteža moći ovdje se mijenja.³⁹

Kako je spomenuto, početkom 1916. saveznici su pokušali zaustaviti pomorske napade Centralnih sila stavljajući zapreku od mreža preko Otrantskih vrata. Zapovjedništvo nad tom zaprekom bilo je u rukama talijanske mornarice, odnosno admirala Alfreda Actona.⁴⁰ Do 1918. zapreka je bila znatno ojačana, napose nakon postavljanja fiksnih mreža. U proljeće 1918. pozicija saveznika na Jadranu bila je uvelike poboljšana. Postojećim razaračima pridružilo se još šest razarača iz Australije koji su u listopadu 1917. stigli u Brindisi. Kad su se 22. – 23. travnja austrijski razarači uputili u smjeru Otrantskih vrata, naišli su na dva britanska razarača približno 15 milja od luke Vlora, gdje je došlo do pomorske borbe u kojoj je oštećen jedan britanski razarač. Nakon toga napada austrijski su se razarači povukli, a razarači Antante vratili

³⁴ HALPERN, *A Naval History of World War I*, 166.

³⁵ Engl. *drifters*, brodovi kojima se koristila britanska Kraljevska ratna mornarica za održavanje i ophodnju protupodmorničkih mreža. Bili su namjenski građeni za tu svrhu ili rekvirirani od privatnih vlasnika (koji su se njima koristili kao ribarskim brodovima s mrežama stajaćicama) (op. prev.).

³⁶ TUCKER, *The Great War*, 136-137; NOVAK, *Jadransko more*, 205-206; HALPERN, *A Naval History of World War I*, 162-166. Detaljnije o tome vidi: HALPERN, *The Battle of the Otranto Straits*.

³⁷ TUCKER, *World War I*, 10.

³⁸ HALPERN, *The Battle of the Otranto Straits*, 14-16; CABANES, *Historia e Adriatikut*, 449.

³⁹ CABANES, *Historia e Adriatikut*, 447-452, 456. Usp. NOVAK, *Jadransko more*, 193.

⁴⁰ FEUER, *The U. S. Navy in World War I*, 107.

blizu rta Pali (alb. Kepi i Palit)⁴¹. Tijekom toga napada na britanskoj je strani bilo sedam poginulih i 25 ranjenih. To je utjecalo na buduće aktivnosti jer su Antantne patrole postale opreznije.⁴²

U razdoblju tih velikih preokreta tijekom rata, uključujući i pomorski rat, velike su sile posvećivale više pozornosti Albaniji i albanskom pitanju. U tom ćemo kontekstu naglasiti relevantan sadržaj izvješća *Affairs in Albania (Poslovi u Albaniji)* britanskoga admirala Sir Ernesta Charlesa Thomasa Troubridgea,⁴³ koje je, po uputi državnoga tajnika, poslano u Ratni ured (*War Office*).⁴⁴ U izvješću se opisuju događaji u Albaniji te prijedlozi koraka koje bi Antanta tamo trebala poduzeti, imajući na umu da bi Albanija mogla biti izvor nevolja za Centralne sile ako Antanta odluči odrediti jasnu politiku prema njoj. Troubridge je naglasio da Centralne sile već drže više od dvije trećine Albanije, a u ožujku 1918. njihovi su predstavnici proglasili neovisnost Albanije u Đakovici⁴⁵ i bili spremni poslati njemačkoga suverena koji bi ondje nastavio politiku Njemačke, politiku koja prema Troubridgeu „zahtijeva oprezno praćenje i ako je moguće protudjelovanje”. Prvi predloženi korak bio je uporaba propagande raspačavanjem manifesta i pamfleta u Albaniji, koja bi se vodila iz Soluna. Propagandom bi se albansko stanovništvo moglo uvjeriti da podupre Antantu. Nadalje, Troubridge je podsjetio da su to već poduzeli Austrijanci, koji su osnovali dvoje novine, jedne koje su izlazile u Beču, a druge u Skadru (alb. Shkodra, Shkodër), s ciljem uvjeravanja Albanaca u snagu Centralnih sila. Drugi predloženi korak bio je da se iskoristi autoritet Esad-paše Toptanija⁴⁶ u Albaniji te da mu se omogući da poveća plaću albanskim snagama. Prema

⁴¹ Brežuljkasti rt na albanskoj obali Jadrana. Vidi: *Fjalori Enciklopedik Shqiptar 1*, 259.

⁴² HALPERN, *A Naval History of World War I*, 160, 173.

⁴³ Britanski mornarički časnik. Ušao je u mornaricu 1875. kao mornarički kadet, promaknut i postao mornarički časnik. Godine 1913. zapovijedao je krstaričkom eskadrom u Sredozemnoj floti pod admiralom Sir Berkeleyjem Milneom. Međutim, izbijanjem rata, situacija s njemačkim krstaricama *Goeben* i *Breslau* utjecala je i na njegovu karijeru. Štoviše, nikad više nije bio raspoređen na more. Godine 1915. imenovan je voditeljem britanske mornaričke misije u Srbiji. Zbog ofenzive Centralnih sila protiv Srbije u listopadu i studenom 1915. britanska misija, uključujući Troubridgea, pridružila se srpskoj vojsci u povlačenju kroz Albaniju do jadranske obale. Troubridge je preuzeo zapovjedništvo u luci Shëngjin i bio je angažiran u evakuaciji srpskih snaga i izbjeglica na Krk. U lipnju 1916. imenovan je viceadmiralom te je otišao u Solun, gdje su se ostaci srpske vojske pripremali za borbu zajedno sa saveznicima na Solunskoj fronti. Troubridge je 1918. imenovan admiralom zapovjednikom na Dunavu. Vidi: MATTHEW, HARRISON, *Oxford Dictionary*, Vol. 55, 432-434.

⁴⁴ UK-TNA-CAB, 25/45, War Office, Whitehall, S. W. 23rd May 1918, f 62.

⁴⁵ Alb. Gjakova i Gjakovë, grad na zapadu Kosova između Peći i Prizrena, upravno središte istoimene općine. Vidi: ELSIE, *Historical Dictionary of Kosova*, 66-67.

⁴⁶ Albanski političar. Kao ministar unutarnjih poslova i ministar rata tijekom vladavine kneza Wilhelma von Wieda, u svibnju 1914. uhićen je zbog zavjere i protjeran iz zemlje. Dok je bio u izbjeglištvu u Rimu održavao je kontakte sa srpskom i crnogorskom vladom. Nakon izbijanja rata Esad-paša vratio se u Albaniju u listopadu 1914. preko Srbije, no zbog austro-ugarske okupacije Albanije morao je otići u Pariz. U Parizu je na njega 1920. izvršio atentat drugi albanski političar, Avni Rustemi. Vidi: ELSIE, *Historical Dictionary of Albania*, 393, 447-448.

tvrdnji Esad-paše Toptanija, to bi rezultiralo vojskom od barem 20 000 ljudi koja bi se pridružila snagama Antante. Takav bi razvoj događaja utjecao na ostvarenje Antantinih ciljeva na Balkanu.⁴⁷

Vojne operacije na albanskoj obali u ljeto 1918.

Tijekom rata tri velike sile prisutne i angažirane u Albaniji nadmetale su se u tome koja bi od njih mogla ponuditi više albanskom stanovništvu bez utjecaja na njihov nacionalni osjećaj. Tako je 10. prosinca 1916. francusko zapovjedništvo zajedno s predstavnicima stanovništva pokrajine Korčë⁴⁸ formiralo tamošnju autonomnu pokrajinu koja će biti pod zaštitom francuskih vojnih snaga. Njezina je autonomija ukinuta u veljači 1918., a pokrajina Korčë iz autonomne jedinice preoblikovana u „teritorij” pod francuskom vojnom okupacijom. U siječnju 1917. Austro-Ugarska je u Skadru proglasila autonomiju Albanije, koja će biti pod pokroviteljstvom Austro-Ugarske, a Italija je 3. lipnja 1917. u Gjirokastëru⁴⁹ proglasila neovisnost cijele Albanije pod pokroviteljstvom Italije. Međutim, tijekom 1917. i početkom 1918. u Albaniji nije bilo većih vojnih događanja. Stanje se drastično promijenilo u ljeto 1918. godine.⁵⁰

Potkraj 1917. Austro-Ugarska je napala područja Albanije pod talijanskom okupacijom. Imajući na umu važnost Vlore za kontrolu Otrantskih vrata, talijanski zapovjednik u Vlora početkom 1918. napravio je plan.⁵¹ Talijanski ministar vanjskih poslova Sidney Sonnino izjavio je 23. veljače 1918. da će zbog vitalne važnosti Jadrana za Italiju ona iskazati poseban interes za sudbinu Albanije.⁵² U takvim su okolnostima talijanski dužnosnici doznali da se Austro-Ugarska koristi propagandom da će se knez Wilhelm zu Wied⁵³ vratiti u Albaniju te da će neovisna albanska država biti očišćena od neprijateljskih snaga. Čuvši to, Albanci su se prijavljivali na obuku za nacionalnu vojsku.⁵⁴

⁴⁷ UK-TNA-CAB, 25/45, Affairs in Albania, ff 63-67.

⁴⁸ Okrug i distrikt u jugoistočnoj Albaniji s istoimenim gradom kao upravnim središtem. Korčë se smatra jednim od najprosperitetnijih središta u zemlji. Vidi: ELSIE, *Historical Dictionary of Albania*, 241-242, 365-366; *Fjalori Enciklopedik Shqiptar* 2, 1279.

⁴⁹ Okrug i distrikt Gjirokastër (također Gjirokastra) s istoimenim gradom kao upravnim središtem nalazi se u južnoj Albaniji. Vidi: ELSIE, *Historical Dictionary of Albania*, 167, 365-366; *Fjalori Enciklopedik Shqiptar* 1, 846.

⁵⁰ PUTO, *Shqipëria Politike*, 173-185; GURAKUQI, *Shqipëria dhe Çështja Shqiptare*, 10-11; PRIFTI, SHPUZA, *Historia e Popullit Shqiptar*, 84-95.

⁵¹ WILCOX, *The Italian Empire*, 129. Arthur Arz von Straußenburg, načelnik Glavnoga stožera Austro-Ugarske, obavijestio je načelnika Glavnoga stožera Njemačke o planu da u proljeće 1918. zauzme Vloru. Razlog koji je spomenuo bilo je premještanje snaga iz područja zahvaćenih malarijom na sigurnija mjesta. Vidi: GLAISE-HORSTENAU, KISZLING, *Austria-Hungary's Last War*, 21.

⁵² GIANNINI, *La formazione dell'Albania*, 38.

⁵³ Njemački knez i monarh Albanije od 7. ožujka 1914., kad je došao na prijestolje, do 3. rujna 1914., kad je napustio Albaniju. Vidi: ELSIE, *Historical Dictionary of Albania*, 482.

⁵⁴ Ministero degli Affari Esteri, Commissione per la pubblicazione dei documenti diplomatici, *I documenti diplomatici italiani* (dalje: *I documenti diplomatici italiani*), *Quinta serie*,

Valja spomenuti da je od kraja prosinca 1917. u Velikoj Britaniji postojala bojazan da će njihov neprijatelj pokušati osvojiti Vloru, a general-bojnik Frederick Barton Maurice⁵⁵ smatrao je da u tom slučaju Talijani neće otići iz Vlore ni Sarande⁵⁶, nego će se sa svojim snagama suočiti s opasnošću. No u slučaju bilo kakva ozbiljna pokušaja neprijatelja u Vlora, smatrao je da Francuzi, koji su bili odgovorni za blokadu Jadrana, zajedno s Talijanima trebaju poduzeti mjere za obranu baza flote.⁵⁷

Talijanska ofenziva počela je 7. srpnja s primarnim ciljem napredovanja i osiguranja visočja Mallakastre⁵⁸, koje su držali Austrijanci. Njegov položaj bio je takav da su Austrijanci odatle mogli promatrati vlosku luku. U suradnji s Francuzima na terenu te s Britancima, koji su ponudili dva monitora⁵⁹ na Jadranskom moru i zračnu potporu, Talijani su ostvarili uspjeh: nisu samo „očistili” Mallakastru, nego su naposljetku napredovali do rijeke Semani.⁶⁰ Uzimajući u obzir razvoj događaja u Albaniji, Arthur Arz von Straußenburg, šef Glavnoga stožera austrougarske vojske, u srpnju je čak bio spreman dopustiti neovisnu albansku državu koja bi ustavno bila vezana za Austro-Ugarsku. Vjerovao je da bi gubitak bilo kojega dijela Albanije doveo Jadran pod prevlast Italije. Svjestan da bi zauzimanje Vlore bilo gotovo nemoguće, preporučio je da se ona prebaci pod grčki nadzor. Svaki napad na Albaniju, bilo Italije ili koje druge balkanske države, bio bi potpuno suprotan interesima Austro-Ugarske.⁶¹

Međutim, u kolovozu 1918. Austro-Ugarska je organizirala protuofenzivu u Albaniji, što je talijanske i francuske snage dovelo u nepovoljan položaj. Protunapad Austrijanaca ubrzo je prisilio Talijane da se povuku na uzvisine Mallakastre te da odmah uzbune svoje saveznike jer bi eventualni gubitak Vlore promijenio situaciju na južnom Jadranu. Ove su operacije označene

Volume X, No. 338, Il Comandante del corpo d'occupazione dell'Albania, Ferrero, Al Ministro degli esteri, Sonnino, Zona di guerra Albania, 4 marzo 1918, 278.

⁵⁵ Sir Frederick Barton Maurice, britanski časnik kopnene vojske. Tijekom Prvoga svjetskog rata postao je ravnatelj vojnih operacija s činom general-bojnika u Ratnom uredu. Vidi: MATTHEW, HARRISON, *Oxford Dictionary*, Vol. 37, 452-453.

⁵⁶ Alb. Saranda ili Sarandë, tal. Santi Quaranta, upravno središte istoimenoga distrikta. Nalazi se na obali Jonskoga mora, na sjevernom ulazu u Krfski prolaz, u južnoj Albaniji. Vidi: ELSIE, *Historical Dictionary of Albania*, 395-396.

⁵⁷ UK-TNA-WO, 106/592, B. M. Z. 649. Secret. 22nd December, 1917.

⁵⁸ Distrikt Mallakastra (Mallakastër) nalazi se u jugozapadnoj Albaniji, u Fierskom okrugu. Vidi: ELSIE, *Historical Dictionary of Albania*, 291, 365-366.

⁵⁹ Engl. *monitors*, relativno maleni ratni brodovi, ni brzi ni jako oklopljeni, no opremljeni nerazmjerno velikim topovima. U uporabi u nekim ratnim mornaricama od 60-ih godina XIX. stoljeća, u Prvom i u manjem obimu u Drugom svjetskom ratu (op. prev.).

⁶⁰ HALPERN, *The Naval War in the Mediterranean*, 516. Usp. SWIRE, *Shqipëria*, 228; PE-ARSON, *Albania in the Twentieth Century*, 112-113, DRANÇOLLI RAMADANI, „Çështja shqiptare”, 153-154; WILCOX, *The Italian Empire*, 129. Detaljno o vojnim operacijama u Albaniji tijekom srpnja i lipnja 1918. vidi: GLAISE-HORSTENAU, KISZLING, *Austria-Hungary's Last War*, 409-442. – Semani je jedna od najvećih rijeka u Albaniji, ulijeva se u Jadransko more. Vidi: *Fjalori Enciklopedik Shqiptar* 3, 2314.

⁶¹ FRIED, *Austro-Hungarian War Aims*, 224-225.

kao posljednji vojni uspjesi Centralnih sila u Prvom svjetskom ratu.⁶² Kako je komentirao David Lloyd George: „Nažalost, baš kao što su mnogi smatrali nezamislivim da bi događaji na Balkanu mogli pokrenuti svjetski rat, bilo je i onih koji su odbijali vjerovati da bi ga događaji u tako skrovitom dijelu svijeta mogli okončati.”⁶³

U noći sa 21. na 22. kolovoza Vloru je bombardiralo 12 austrougarskih i njemačkih aviona, a bombardiranje je ponovljeno i tijekom idućih dviju noći. U napad su bile uključene i kopnene snage.⁶⁴ Kao što je rečeno, vojni i mornarički zapovjednici Antante s velikom su zabrinutošću gledali na austrougarski protunapad i njegove rezultate jer su te operacije mogle dovesti do neprijateljske okupacije Vlore, što bi Centralnim silama omogućilo pristup Otrantskim vratima i promijenilo plan saveznika za napade na neprijateljske podmornice.⁶⁵

Ravnatelj britanske mornaričke obavještajne službe dobio je 24. kolovoza 1918. od kapetana bojnoga broda koji je zapovijedao britanskim snagama na Jadranu telegram te je izvijestio ravnatelja vojne obavještajne službe da „[...] talijanska Vrhovna komanda ustraje na evakuaciji sa sadašnje crte Fieri – Berat te na povlačenju na crtu [...] Malacastra”. Kako se iz Mallakastre moglo nadzirati Vloru, bilo je bitno da ju Centralne sile ne vrate pod svoj nadzor. Budući da bi eventualni pad Vlore poremetio pomorsku situaciju na Jadranu, prema primljenom telegramu, u Albaniju je trebalo uputiti pojačanja.⁶⁶ O toj informaciji kapetana bojnoga broda Ratni ured obavijestio je 24. kolovoza brigadnoga generala Delmea Radcliffea i uputio ga neka uvjeri Vrhovnu komandu u nužnost zadržavanja brežuljaka Mallakastre te da ne poduzima daljnje povlačenje.⁶⁷

Idućega dana, 25. kolovoza, general Radcliffe obavijestio je Ratni ured da je Vrhovna komanda u Vloru poslala šest bojni Apulijske brigade. One su trebale krenuti 29. ili 30. kolovoza i Talijani će učiniti sve što je u njihovoj moći da spriječe Centralne sile u zauzimanju Mallakastre.⁶⁸ S druge strane, ravnatelj vojne obavještajne službe dobio je informacije da general Giacinto Ferrero⁶⁹ 23. kolovoza planira napustiti Berat,⁷⁰ a 25. kolovoza predstraža na

⁶² PEARSON, *Albania in the Twentieth Century*, 113; SWIRE, *Shqipëria*, 228-229; HALPERN, *A Naval History of World War I*, 175; HALPERN, *The Naval War in the Mediterranean*, 516-517.

⁶³ MAZOWER, *The Balkans*, 108.

⁶⁴ GLAISE-HORSTENAU, KISZLING, *Austria-Hungary's Last War*, 436.

⁶⁵ ŽIVOJINOVIĆ, „Savezničko bombardovanje Drača”, 167.

⁶⁶ UK-TNA-WO, 106/594, N.I.D./O.L.3075; DRANÇOLLI RAMADANI, „Çështja shqiptare”, 154.

⁶⁷ UK-TNA-WO, 106/594, Secret. Operations. From War Office, to Brigadier General Delme Radcliffe. Commando Supremo Italy, 24.8.18.

⁶⁸ UK-TNA-WO, 106/594, Secret. Operations. From General Delme Radcliffe, Italy, to War Office. 25/8/18.

⁶⁹ General Giacinto Ferrero, zapovjednik okupacijskoga korpusa u Albaniji. Vidi: *I documenti diplomatici italiani, Quinta serie, Volume XI*, 729.

⁷⁰ Okrug i distrikt Berat s istoimenim gradom kao upravnim središtem nalazi se u južnoj Albaniji. Vidi: ELSIE, *Historical Dictionary of Albania*, 47, 365-366.

mostobranu blizu Fiera⁷¹ se povukla. Vjerovalo se da Austro-Ugarska u Albaniji ima 58 bojni, vjerojatno 34 na crti, dok su Talijani imali 53 bojne.⁷²

Ključna važnost sigurnosti Vlore za savezničke operacije na Jadranu izražena je u memorandumu Admiraliteta pod nazivom *Stanje u Albaniji, s posebnim osvrtom na Vloru*, koji je za Ratni kabinet napisao zapovjednik britanske ratne mornarice. Smatrajući da ako saveznici izgube Vloru, „[...] to će ozbiljno dovesti u pitanje sve pomorske operacije protiv neprijateljskih podmornica u donjem Jadranu [...] kao i dovršetak fiksne prepreke koji je sada u tijeku, a otežati, ako ne i onemogućiti minske zapreke o kojima se razmišlja [...]”, u memorandumu se tražilo slanje vojnih pojačanja na talijansku kopnenu bojišnicu u Albaniji.⁷³

Nakon što je Italija ojačala svoju vojsku, naposljetku je uspjela osigurati Vloru, iako je to bilo povezano s neugodnom situacijom u kojoj su se Talijani našli zbog velike pozornosti sila Antante u talijanskoj sferi interesa, Albaniji.⁷⁴ Kako je naglasio viceadmiral Paolo Thaon di Revel, albansko je pitanje postalo prijeporno među članicama Antante, napose između Italije i Francuske, budući da je Francuska bila sklona poduprijeti Grčku, koja je također imala teritorijalnih ambicija u južnoj Albaniji. U tom je kontekstu izjavio da bi Talijani trebali biti rezervirani i ne dopustiti upletanje saveznika u Albaniji jer bi ovi mogli imati tajne planove. Druga operacija koja se smatrala strateški važnom za interese saveznika na donjem Jadranu bila je minska zapreka (baraža) koja bi se protezala od kopna do otoka Sazana i koju bi izgradila Amerika. Međutim, taj plan nikad nije realiziran zbog izostanka američke pomoći.⁷⁵

Tijekom tih prekretnica na Balkanu u ljeto 1918. britanska je vlada osnovala britansku jadransku misiju sa sjedištem u Vlora radi pribavljanja informacija o neprijateljskim vojnim operacijama u Albaniji i Makedoniji. Povrh toga, britanska vlada željela je uspostaviti svoju nazočnost u Albaniji da bi omogućila povezivanje talijanskih i Antantinih snaga u Solunu. Velika Britanija bila je vrlo zainteresirana i za informacije o svim talijanskim aktivnostima u Albaniji.⁷⁶

⁷¹ Okrug i distrikt Fier s istoimenim gradom kao upravnim središtem nalazi se u jugozapadnoj Albaniji, sjeverno od Vlore. Vidi: ELSIE, *Historical Dictionary of Albania*, 135, 365-366; *Fjalori Enciklopedik Shqiptar* 1, 670.

⁷² UK-TNA-WO, 106/594, Note for D.M.I.; On 24 August 1918. Sidney Sonnino izjavio je talijanskom premijeru Vittoriju Emanueleu Orlandu da će plan za povlačenje iz Berata imati posljedice i naštetiti im u odnosu na Albance, Srbe, Grke i Francuze te da ga stoga trebaju izbjeći. Jednako tako savjetuje da se u Vloru pošalje 35. divizija. Vidi: *I documenti diplomatici italiani, Quinta serie*, Volume XI, No. 439, Il Ministro degli esteri, Sonnino, Al Presidente del consiglio e Ministro degli esteri, Orlando, Roma, 24 agosto 1918, 342.

⁷³ UK-TNA-CAB, 24/62/41, Secret. 29th August 1918. Situation in Albania, with special reference to Valona, p. 125; DRANÇOLLI RAMADANI, „Çështja shqiptare”, 154.

⁷⁴ HALPERN, *A Naval History of World War I*, 175.

⁷⁵ HALPERN, *The Naval War in the Mediterranean*, 517-519.

⁷⁶ FITZHERBERT, *The Man who was Greenmantle*, 209-211; DESTANI, TOMES, *Albania's Greatest Friend*, 236; DRANÇOLLI RAMADANI, „Çështja shqiptare”, 146-147.

Završna pomorska operacija u Prvom svjetskom ratu na južnom Jadranu i razdoblje nakon nje

Druga luka koja je imala važan strateški položaj tijekom rata bio je Drač. Budući da je Njemačka preko Drača opskrbljivala Bugarsku, Antanta je u ljeto 1918., dok je planirala napad na Bugarsku, smatrala veoma važnim uništiti lučka postrojenja Centralnih sila u Draču.⁷⁷ Stoga su albansko more i obala postali poprište još jedne pomorske akcije, posljednje na Jadranskom moru u Prvom svjetskom ratu. Nakon sloma Bugarske zapovjednik saveznika na Balkanu general Louis Franchet d'Espèrey, znajući da će se preostale snage Centralnih sila na Balkanu za opskrbu oslanjati na Drač, tražio je od saveznika da neutraliziraju tu luku. Kako je ona bila u talijanskoj operativnoj sferi, francuska vlada zahtijevala je od Italije da zapovijedi tu pomorsku akciju ili će u suprotnom to učiniti ona. U takvoj je situaciji Italija, iako nevoljko, odlučila prihvatiti tu dužnost.⁷⁸

Antanta je organizirala pomorsku operaciju protiv austrijskoga ratnog brodovlja u luci Drač u vrijeme kad se Austro-Ugarska gotovo raspadala. Dio operacije od 2. listopada 1918. uključivao je, osim talijanskih ratnih brodova, britanske, francuske te američke mornaričke snage, od kojih su ove posljednje od srpnja 1918. bile stacionirane na Krfu.⁷⁹ Na raspolaganju za operaciju bila su četiri talijanska i 30 britanskih hidroaviona.⁸⁰ Bombardiranje Drača bilo je potpuno međunarodna akcija i, kako je naglasio Paul G. Halpern, „[...] jedino što je bilo blizu akciji flote⁸¹ u čemu su američke mornaričke snage sudjelovale tijekom Prvoga svjetskog rata”.⁸² Iako su američki ratni brodovi bili koordinirani s Antantinom flotom u Sredozemlju, to je bilo njihovo prvo aktivno sudjelovanje u pomorskim akcijama na Jadranu.⁸³

Kapetan fregate Charles P. Nelson, američki zapovjednik jedinice „B”, dobio je 28. rujna 1918. zapovijed za pripremu pomorske operacije u Draču, odnosno pripremu lovaca podmornica za zaštitu borbene grupe krstarica pri pomorskom bombardiranju. Misija je bila uništiti brodovlje Centralnih sila, uključujući dokove i skladišta.⁸⁴ U podne 2. listopada 11 lovaca na podmornice pod zapovjedništvom kapetana fregate Nelsona sastalo se s talijanskim i

⁷⁷ FEUER, *The U. S. Navy in World War I*, 112-113.

⁷⁸ HALPERN, *A Naval History of World War I*, 175. Usp. ŽIVOJINOVIĆ, „Savezničko bombardovanje Drača”, 168-169.

⁷⁹ ŽIVOJINOVIĆ, „Savezničko bombardovanje Drača”, 170; HALPERN, *The Battle of the Otranto Straits*, 144. Usp. PEARSON, *Albania in the Twentieth Century*, 114; „The Naval Battle of Durazzo”, 49; DRANÇOLLI RAMADANI, „Çështja shqiptare”, 156.

⁸⁰ NOVAK, *Jadransko more*, 208.

⁸¹ Engl. *fleet action*, pomorsko borbeno djelovanje između snaga jačine veće od eskadre na obje suprotstavljene strane (op. prev.).

⁸² HALPERN, *A Naval History of World War I*, 176.

⁸³ „The Naval Battle of Durazzo”, 50.

⁸⁴ FEUER, *The U. S. Navy in World War I*, 113.

britanskim eskadrama i približilo obali iako su bili pod napadom neprijatelja. Lovci na podmornice obavili su svoj zadatak.⁸⁵

Bombardiranje Drača počelo je savezničkim hidroavionima, a uslijedili su napadi sa savezničkih brodova koji su doplovili u to područje.⁸⁶ Ujutro 2. listopada Drač su napala 22 aviona, a prema podnevu napad su izvodila 24 aviona i 30-ak brodova, koji su bombardirali sat i pol.⁸⁷ Iako su Antantine snage imale velike pripreme za to bombardiranje, austrougarski ratni brodovi gotovo su neoštećeni napustili luku. S druge strane, austrougarska podmornica torpedirala je jednu britansku krstaricu i jako ju oštetila. To nije bila jedina britanska krstarica torpedirana na Jadranu tijekom Prvoga svjetskog rata, prethodno su bile torpedirane još dvije.⁸⁸ U tom završnom pomorskom sukobu zaraćenih strana na Jadranu bilo je žrtava među civilima i mornarima, a mnogo kuća u Draču je srušeno.⁸⁹ U napadu su također uništena sva plovila Centralnih sila u luci.⁹⁰

Bombardiranje Drača ima vlastitu simboliku budući da označava posljednju veliku ofenzivnu operaciju ratnih mornarica članica Antante.⁹¹ Ubrzo nakon bombardiranja Drača dogodila se bitka kod Vittorio Veneta te slom Austro-Ugarske, a u studenom je rat na Jadranu završio.⁹²

Austrijske snage napustile su Drač 11. listopada, prije nego što su 3. studenog sklopile primirje. Rat na Jadranu napokon je završio, no na Pariškoj mirovnoj konferenciji postavljeno je mnogo diplomatskih pitanja koja su se odnosila na njegovu budućnost. Na Jadranu je na scenu stupilo novo rivalstvo, sada između Francuza, koji su podupirali Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, te Talijana.⁹³ Kako je 3. listopada 1918. priznao francuski veleposlanik u Velikoj Britaniji Paul Cambon, Francuzi su podržavali, pa čak i poticali aspiracije Jugoslavena. S druge strane, Emanuele Orlando prihvatio je konstituiranje slavenske države samo zato što se pokušavao pomiriti s Jugoslavenima i uvjeriti ih da svoju neovisnost duguju Italiji. Prema Cambonu, Orlando je bio svjestan da bi se u budućnosti mogao roditi slavenski iredentizam te ugroziti talijanske interese na Jadranu, pa čak i izbaciti ih iz Albanije i Dalmacije.⁹⁴ U Parizu se na aspiracije Italije na Jadranu počelo gledati s nepovjerenjem, čak se vjerovalo da postoji veliki balkanski projekt Italije, što je zapravo bio plan

⁸⁵ HURD, BASHFORD, *The Heroic Record of the British Navy*, 275.

⁸⁶ NOVAK, *Jadransko more*, 209.

⁸⁷ GLAISE-HORSTENAU, KISZLING, *Austria-Hungary's Last War*, 575.

⁸⁸ HALPERN, *The Battle of the Otranto Straits*, 144.

⁸⁹ NOVAK, *Jadransko more*, 209.

⁹⁰ HURD, BASHFORD, *The Heroic Record of the British Navy*, 276.

⁹¹ *Isto*, 283.

⁹² HALPERN, *The Battle of the Otranto Straits*, 144.

⁹³ HALPERN, *A Naval History of World War I*, 176-178.

⁹⁴ Ministère des Affaires étrangères et du Développement international, Commission des archives diplomatiques, *Documents diplomatiques français*, No. 11, M. Cambon, Ambassadeur de France à Londres, À M. Barrère, Ambassadeur de France à Rome, Londres, 3 octobre 1918, 16-17.

za uspostavu Jadranske lige zajedno s balkanskim državama i time zamjenu uloge Rusije na tom poluotoku. Prvi korak Italije prema ostvarenju toga cilja bila bi izgradnja željezničke pruge Rim – Vlora – Istanbul.⁹⁵

U listopadu 1918. posljednje vojne operacije u Albaniji karakterizirala je prava utrka među zainteresiranim silama za osvajanje teritorija Albanije, počevši od francusko-srpskih snaga s jedne te talijanskih snaga s druge strane.⁹⁶ Na savezničkoj konferenciji održanoj 7. listopada u raspravama o vojnim akcijama na Balkanu naglašeno je da u Albaniju trebaju ući kontingenti dviju francuskih divizija, i to jedna na sjever, a druga na jug. Vežano za to pitanje Sonnino se žalio da je ta akcija potpuno politička budući da su talijanske snage izlazile iz Vlore. Na konferenciji je dogovoreno da francuske divizije koje ulaze u Albaniju, jedna prema Elbasanu i Draču, a druga prema Lješju (alb. Lezha ili Lezhë) i Skadru, treba povući te da će tim smjerovima napredovati talijanske snage.⁹⁷

Talijani su brzo okupirali albanske luke. Do 14. listopada stigli su u Drač, a 28. listopada okupirali su Shëngjin.⁹⁸ Nakon dolaska Talijana u Drač Sonnino je, vjerujući da je pravi trenutak za okupaciju cijeloga teritorija Albanije, naglasio „komandi u Albaniji potrebu da se, što je brže moguće, napreduje dalje da bi se izbjegla neugodna i nepopravljiva iznenađenja od Srba”.⁹⁹ Međutim, 30. listopada 1918. u Skadar je ušla srpska pukovnija i zauzela ga. Samo dan poslije stigle su i talijanske snage te su dvije strane ostale ondje čekajući odluku velikih sila Antante. Odlučeno je da Skadar treba ostati pod zajedničkom talijansko-francusko-engleskom okupacijom.¹⁰⁰ U Skadru i općenito u sjevernoj Albaniji Sonnino je planirao iskoristiti katolički element u toj zemlji, pa čak i subvencionirati katoličku vjeru.¹⁰¹ Isto je tako dao upute za daljnju okupaciju Albanije od Skadra prema sjeveru.¹⁰² Do početka studenoga Italija je okupirala veći dio Albanije, više nego što joj je obećano Londonskim tajnim ugovorom. Malen dio teritorija Albanije držale su francuske, grčke i srpske snage.¹⁰³

Na početku Pariške mirovne konferencije saveznici su se složili da albansko pitanje valja razriješiti u funkciji strukture Jadrana. Stoga je pitanje Albanije ovisilo i o sudbini Londonskoga tajnog ugovora. U svim raspravama

⁹⁵ *Isto*, No. 317, Paris, 9 décembre 1918, 442.

⁹⁶ PASTORELLI, *L'Albania nella politica estera italiana*, 65.

⁹⁷ *I documenti diplomatici italiani, Quinta serie*, Volume XI, No. 626, Conferenza Interalleata, Parigi, 7 ottobre 1918, 461-463.

⁹⁸ WILCOX, *The Italian Empire*, 129. Prema znanstveniku Pastorelliju, Talijani su stigli u Drač 16. listopada 1918. Vidi: PASTORELLI, *L'Albania nella politica estera italiana*, 65.

⁹⁹ PASTORELLI, *L'Albania nella politica estera italiana*, 65.

¹⁰⁰ *Isto*, 68-69; PRIFTI, SHPUZA, *Historia e Popullit Shqiptar*, 97.

¹⁰¹ *I documenti diplomatici italiani, Sesta serie*, Volume I, No. 32, Il Ministro degli esteri, Sonnino, al Comandante superiore delle forze italiane nei Balcani, Piacentini, Roma, 6 novembre 1918, 15.

¹⁰² *Isto*, No. 75, Il Ministro degli esteri, Sonnino, al Comandante supremo delle forze armate, Diaz, e al Comandante Superiore delle forze italiane nei Balcani, Piacentini, Roma, 9 novembre 1918, 40.

¹⁰³ WILCOX, *The Italian Empire*, 129.

o tom ugovoru Italija nije promijenila stav o nužnosti posjedovanja Vlore.¹⁰⁴ Tijekom konferencije u Parizu odredbe Londonskoga tajnog ugovora, uključujući i one koje su se odnosile na teritorije uz Jadran koji su obećani Italiji, bile su u potpunom proturječju s načelom samoodređenja predsjednika Woodrowa Wilsona. On je bio odlučan da se nove granice Europe urede prema „jasno prepoznatljivim nacionalnim crtama”, ne uzimajući u obzir ugovore potpisane tijekom rata.¹⁰⁵ S druge strane cilj Italije bio je, među ostalim, uspostaviti trajno uporište u Albaniji, napose u jadranskoj luci Vlora i njezinoj okolici.¹⁰⁶ Neslaganje predsjednika Wilsona i Italije oko Londonskoga tajnog ugovora rezultiralo je time da je Italija, iako je trijumfiralala u ratu, na mirovnoj konferenciji u Parizu isključena iz redova pobjednika. Te su okolnosti potaknule Talijane da razviju ideju da je „rat dobiven, ali je mir izgubljen”.¹⁰⁷ Kako je naglasio povjesničar Luciano Monzali: „[...] maksimalistički plan osvajanja možda je bio pogreška, bez previše posvećivanja pozornosti nacionalnoj ravnoteži koja postoji u Tirolu i na istočnom Jadranu [...] Bilo je iluzorno misliti da je moguće pomiriti postojanje autonomne Albanije s pripadnošću Vlore i njezina zaleđa Italiji [...]”¹⁰⁸

Poslijeratni događaji u Albaniji, kao što je prototalijanski ustanak u Vlora, uvjerali su Italiju da njezine ambicije u Albaniji neće biti ostvarene. Incident na Krfu razjasnio je da je za Italiju „kontrola južnoga Jadrana bila san koji je nakon kraja rata polako umirao”. Međutim, fašistička Italija vraća se talijanskim ambicijama prema Albaniji te ju okupira 1939. godine.¹⁰⁹

Zaključak

Iako se u historiografiji općenito nije bavilo konkretnim i detaljnim proučavanjem događanja na albanskoj obali Jadrana 1918. i njihova utjecaja na razvoj Prvoga svjetskog rata općenito, korišteni izvori potvrđuju da su vojne operacije velikih sila na tom području imale znatan utjecaj. Upravo se ondje odigrao završni pomorski sukob na Jadranu i posljednja velika ofenzivna operacija pomorskih snaga Antante. Izvori pokazuju i da albanska obala Jadrana nije bila samo strateški važna točka, za ovladavanje kojom su se borile dvije zaraćene strane u Prvom svjetskom ratu, nego je postala i prijeporno pitanje unutar Antante, između Italije i Francuske, te jedno od prijepornih pitanja na Pariškoj mirovnoj konferenciji. Budućnost albanske države, koja je u to doba bila u vrlo osjetljivom položaju, a slijedom toga i albanske obale Jadrana, odredit će sudbonosni Londonski tajni ugovor. To se dogodilo zato što je tijekom i nakon rata pitanje Albanije bile tretirano u okviru jadranskoga pitanja.

¹⁰⁴ GIANNINI, *La formazione dell'Albania*, 40-41, 56-57.

¹⁰⁵ TUCKER, *The Great War*, 216-217; MACMILLAN, *Paris, 1919*, 321; ŠEPIĆ, *Hrvatski pokret u Istri*, 349.

¹⁰⁶ WILCOX, *The Italian Empire*, 211.

¹⁰⁷ BURGWIN, *Italian Foreign Policy*, 3.

¹⁰⁸ MONZALI, „Una difficile scelta”.

¹⁰⁹ WILCOX, *The Italian Empire*, 211-212.

Arhivski izvori

UK-TNA-CAB: United Kingdom, The National Archives of the UK, London, fond Cabinet Office.

UK-TNA-WO: United Kingdom, The National Archives of the UK, London, fond War Office.

Objavljeni izvori

„Agreement between France, Russia, Great Britain and Italy. Signed at London, April 26, 1915”. *Miscellaneous* (London: His Majesty’s Stationery Office), No. 7 (1920): 1-7.

DESTANI, Bejtullah; TOMES, Jason, ur. *Albania’s Greatest Friend: Aubrey Herbert and the making of Modern Albania: Diaries and Papers 1904-1923*. London; New York: I. B. Tauris, 2011.

GLAISE-HORSTENAU, Edmund; KISZLING, Rudolf, ur. *Austria-Hungary’s Last War, 1914-1918*, Vol. 7: 1918. Edited by the Austrian Federal Ministry of the Army and War Archive. Translated by Stan Hanna. Vienna: Publisher of Military Science Releases, 1938. Pristup ostvaren 20. 5. 2022. <http://www.comroestudios.com/StanaHanna/vol7latest.pdf>.

Ministère des Affaires étrangères et du Développement international, Commission des archives diplomatiques. *Documents diplomatiques français: Armistices et Paix*, Tome I: 27 septembre 1918 – 17 janvier 1919. Bruxelles: P.I.E. Peter Lang, 2014.

Ministero degli Affari Esteri, Commissione per la pubblicazione dei documenti diplomatici. *I documenti diplomatici italiani. Quinta serie: 1914-1918*, Volume X: 1 gennaio – 31 maggio 1918. Roma: Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato; Libreria dello Stato, 1985.

Ministero degli Affari Esteri, Commissione per la pubblicazione dei documenti diplomatici. *I documenti diplomatici italiani. Quinta serie: 1914-1918*, Volume XI: 1 giugno – 3 novembre 1918. Roma: Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato; Libreria dello Stato, 1986.

Ministero degli Affari Esteri, Commissione per la pubblicazione dei documenti diplomatici. *I documenti diplomatici italiani. Sesta serie: 1918-1922*, Volume I: 4 novembre 1918 – 17 gennaio 1919. Roma: Istituto Poligrafico dello Stato; Libreria dello Stato, 1956.

Österreichisch-ungarisches Rotbuch. Diplomatische Aktenstücke betreffend die Beziehungen Österreich-Ungarns zu Italien in der Zeit vom 20. Juli 1914 bis 23. Mai 1915. Wien, 1915.

PUTO, Arben. *Çështja Shqiptare në Aktet Ndërkombëtare të Periudhës së Imperializmit: Përmbledhje dokumentesh me një vështrim historik*, Vëll. II: 1912-1918. Tiranë: Shtëpia botuese „8 Nëntori”, 1987.

Literatura

BANAC, Ivo. *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji: porijeklo, povijest, politika*. Zagreb: Durieux, 1995.

BANKS, Arthur. *A Military Atlas of the First World War*. South Yorkshire: Pen & Sword Books Ltd, 2001.

BURGWYN, H. James. *Italian Foreign Policy in the Interwar Period, 1918-1940*. Westport, Connecticut; London: Praeger, 1997.

CABANES, Pierre, ur. *Historia e Adriatikut*. Tiranë: Shtëpia e Librit & Komunikimit, 2005.

CALDER, Kenneth J. *Britain and the Origins of the New Europe 1914-1918*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

DRANÇOLLI RAMADANI, Albina. „Çështja shqiptare në prag dhe gjatë Luftës së Parë Botërore në burimet britanike”. Doktorska disertacija, Universiteti i Prishtinës „Hasan Prishtina”, 2015.

ELSIE, Robert. *Historical Dictionary of Albania*. Lanham; Toronto; Plymouth, UK: The Scarecrow Press, Inc., 2010.

ELSIE, Robert. *Historical Dictionary of Kosova*. Lanham, Maryland; Toronto; Oxford: The Scarecrow Press, Inc., 2004.

FEUER, A. B. *The U. S. Navy in World War I: Combat at Sea and in the Air*. Westport, Connecticut; London: Praeger, 1999.

FITZHERBERT, Margaret. *The Man who was Greenmantle: A Biography of Aubrey Herbert*. Oxford: Oxford University Press, 1985.

Fjalori enciklopedik shqiptar 1. Tiranë: Akademia e Shkencave e Shqipërisë, 2008.

Fjalori enciklopedik shqiptar 2. Tiranë: Akademia e Shkencave e Shqipërisë, 2008.

Fjalori enciklopedik shqiptar 3. Tiranë: Akademia e Shkencave e Shqipërisë, 2009.

FRIED, Marvin Benjamin. *Austro-Hungarian War Aims in the Balkans during World War I*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan, 2014.

GIANNINI, Amedeo. *La formazione dell'Albania*. Roma: Anonima romana editoriale, 1929.

GRIJAK, Zoran; ĆOSIĆ, Stjepan. *Figure politike: Lujo Vojnović i Robert William Seton-Watson*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2012.

GURAKUQI, Romeo. *Shqipëria dhe Çështja Shqiptare pas Luftës së Parë Botërore: 1 nëntor 1918 – 9 nëntor 1921. Statusi, kufinj të dhe rindërtimi shtetëror*. Tiranë: UET Press, 2013.

HALL, Richard C. *Balkan Breakthrough: The Battle of Dobro Pole, 1918*. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 2010.

HALPERN, Paul G. *A Naval History of World War I*. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press, 1994.

HALPERN, Paul G. *The Battle of the Otranto Straits: Controlling the Gateway to the Adriatic in WWI*. Bloomington; Indianapolis: Indiana University Press, 2004.

HALPERN, Paul G. *The Naval War in the Mediterranean, 1914-1918*. London; New York: Routledge; Taylor & Francis Group, 2016.

HART, Peter. *The Great War: A Combat History of the First World War*. New York: Oxford University Press, 2013.

HICKEY, Michael. *The First World War, Vol. 4: The Mediterranean Front 1914-1923*. Oxford: Routledge, 2003.

HUPCHICK, Dennis P. *The Balkans: From Constantinople to Communism*. New York; Hampshire: Palgrave Macmillan, 2004.

HURD, Archibald; BASHFORD, H. H. *The Heroic Record of the British Navy: A Short History of the Naval War, 1914-1918*. Garden City, New York: Doubleday, Page & Company, 1919.

IRELAND, Bernard. *War at Sea, 1914-45*. London: Cassell, 2002.

JELAVICH, Barbara. *History of the Balkans: Twentieth Century, Vol. 2*. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press, 1995.

LOWE, C. J.; MARZARI, F. *Italian Foreign Policy, 1870-1940 (Foreign Policies of the Great Powers, Volume VIII)*. London and New York: Routledge, 2010.

MACMILLAN, Margaret. *Paris, 1919: Gjashtë muaj që ndryshuan botën*. Tiranë: Plejad, 2006.

MATTHEW, H. C. G.; HARRISON, Brian, ur. *Oxford Dictionary of National Biography. From the Earliest Times to the Year 2000, Vol. 37 i 55*. Oxford: Oxford University Press, 2004.

MAZOWER, Mark. *The Balkans: A Short History*. New York: The Modern Library, 2002.

MILANO, Rosario. „La questione albanese e l’assetto dell’Adriatico nel Patto di Londra. Alcune riflessioni interpretative”. *Acta Histriae* 25 (2017), br. 4: 961-976. Pristup ostvaren 9. 5. 2022. https://zdjp.si/wp-content/uploads/2017/12/AH_25-2017-4_MILANO.pdf.

MONZALI, Luciano. „Sidney Sonnino e la politica estera italiana dal 1878 al 1914”. *Clio* XXXV (1999), br. 3: 397-447.

MONZALI, Luciano. „Una difficile scelta. Il Patto di Londra e la politica estera italiana 1914-1915”. *Acta Histriae* 25 (2017), br. 4: 919-938. Pristup ostvaren 9. 5. 2022. https://zdjp.si/wp-content/uploads/2017/12/AH_25-2017-4_MONZALI.pdf.

NOVAK, Grga. *Jadransko more u sukobima i borbama kroz stoljeća II*. Split: Marjan tisak, 2004.

PASTORELLI, Pietro. *L'Albania nella politica estera italiana, 1914-1920*. Napoli: Editore Jovene Napoli, 1970.

PEARSON, Owen. *Albania in the Twentieth Century: A History*, Vol. I: *Albania and King Zog, Independence, Republic and Monarchy 1908-1939*. London; New York: The Center for Albanian Studies; I. B. Tauris & Co Ltd, 2004.

PRIFTI, Kriq; SHPUZA, Gazmend, ur. *Historia e Popullit Shqiptar III: Periudha e Pavarësisë, 28 Nëntor 1912 – 7 Prill 1939*. Tiranë: Akademia e Shkencave e Shqipërisë; Botimet Toena, 2007.

PUTO, Arben. *Shqipëria Politike, 1912-1939*. Tiranë: Botimet Toena, 2009.

RAUCHENSTEINER, Manfred. *The First World War and the End of the Habsburg Monarchy, 1914-1918*. Wien; Köln; Weimar: Böhlau Verlag, 2014.

RIZAJ, Gazmend. *Shqipëria e Sipërme, 1800-1913*. Prishtinë: Instituti Albanologjik, 2011.

STEVENSON, David. *With Our Backs to the Wall: Victory and Defeat in 1918*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2011.

SWIRE, Joseph. *Shqipëria: Ngritja e Një Mbretërie*. Tiranë: Dituria, 2005.

ŠEPIĆ, Dragovan. *Hrvatski pokret u Istri u XIX. i na početku XX. stoljeća*. Račice: Reprezent, 2004.

„The Naval Battle of Durazzo”. *The Adriatic Review* I (1918), br. 2: 49-50.

TUCKER, Spencer C. *The Great War, 1914-1918*. London: UCL Press, 1998.

TUCKER, Spencer C., ur. *World War I: The Definitive Encyclopedia and Document Collection*, Vol. I: A–C. Santa Barbara, California; Denver, Colorado; Oxford, England: ABC-CLIO, 2014.

WILCOX, Vanda. *The Italian Empire and the Great War*. Oxford: Oxford University Press, 2021.

ŽIVOJINOVIĆ, Dragan. „Savezničko bombardovanje Drača oktobra 1918. godine i njegov politički značaj”. *Vojnoistorijski glasnik* XIX (1968), br. 1: 165-173.

SUMMARY

The Southern Adriatic in 1918: The Case of Albania

During World War I, the Southern Adriatic, including the Albanian coast, witnessed a series of naval battles between the Allies and the Central Powers. Two pre-war Adriatic powers hastened to occupy two of the most important Albanian ports during the war: Italy occupied Vlorë, placing the Otranto Strait under Italian control, and Austria-Hungary occupied Durrës, from where the Central Powers attacked the Allies' ships in the Mediterranean. Although the Central Powers held a superior position in the Adriatic at the beginning of the war, from 1916 the balance of forces started to change, and in spring 1918 the Allies were in a superior position. Major developments in the war, which was coming to an end, influenced the situation in the Southern Adriatic as well, and therefore the Great Powers became more attentive towards this part of the Balkans. In addition, they organised offensives and counter-offensives, such as those in April, in summer, and in October, the results of which showed the significance of Albanian ports in the war. They revealed the geostrategic importance of Vlorë, the possession or loss of which would change the naval situation in Adriatic. On the other hand, Durrës was not only an Austro-Hungarian naval base during the war, but also became a key port that the Central Powers relied on for supplies after the fall of Bulgaria. Therefore, the naval operation of Entente Powers in Durrës on 2 October 1918 and their victory was a step closer to the collapse of Austria-Hungary. The immediate reaction of Italy was to occupy two important ports in Albania, Durrës and Shëngjin.

Key words: Southern Adriatic; Albania; Valona (Vlorë, Vlora); Durazzo (Durrës); Entente Powers; Central Powers